

УДК 930.1:94(477)“13/15”

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Олена ЛУКАЧУК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України
вул. Університетська 1, Львів 79000, Україна

У статті аналізуються публікації українських науковців з історії Великого князівства Литовського, опубліковані в 1991–2009 рр. Акцентується увага на сюжетах про політичний, правовий, соціально-економічний, культурний аспекти перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського. Простежуються особливості формування литуаністичного напрямку сучасної української історіографії.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, українсько-литовські відносини, українська історіографія, Середньовіччя, литуаністика.

Українсько-литовські відносини мають багатовікову історію. Вони розпочалися ще в давньоруські часи, у XIV ст. стали дуже тісними, а на зламі XX–XXI ст. набули характеру рівноправного партнерства. Тривалі відтинки часу українці й литовці перебували у складі одних і тих самих держав: Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої, Радянського Союзу. Спільна історична традиція та геополітична орієнтація на Європу змушують обидві країни шукати вектори співпраці в різних галузях та постійно поглиблювати їх. Сьогодні для українців Литва є цікавою з огляду на досвід цієї країни в процесі інтеграції до провідних європейських структур та побудови напрямів успішної державотворчої політики від радянської республіки до європейської держави.

Досягнення Литовської Республіки в тих напрямках зовнішньої політики, які є менш успішними для України, зумовили збільшення інтересу її громадян до литовської проблематики. В українській періодиці та фаховій літературі з'явилося чимало публікацій, що започаткували окремий напрям досліджень з історії Литви. Для їх окреслення в науковий обіг введено спеціальний термін “литуаністика”^{*}.

Литуаністика в українській історіографії представлена переважно розвідками про перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського (далі ВКЛ) – складного конгломерату земель Центрально-Східної Європи у XIV–

^{*} Цей термін окреслює наукові студії, присвячені історії Литовської Республіки. Визначити хто із науковців ввів цей термін в сучасну українську історіографію неможливо, однак використовують його у своїх розвідках про Литву більшість дослідників.

XVI ст. Ця держава поступово розширювалася за рахунок слов'янських земель через складну геополітичну ситуацію, що зумовлювалася впливами Тевтонського Ордену та Золотої Орди. Великі князі литовські проводили прийнятну для населення тогочасних українських земель внутрішню політику. Основними підвалинами її були: збереження руських політичних порядків, надання руській мові статусу державної, релігійна толерантність литовців. Важливим здобутком ВКЛ була реалізація кодифікації норм звичаєвого права у Литовські статuti, положеннями яких визначалися напрями державної політики, формувалися основи судочинства.

Метою статті є аналіз основних тенденцій в дослідженнях сучасних українських істориків ВКЛ, визначення ступеню вивченості цієї проблеми. Для аналізу обрано як ґрунтовні монографічні дослідження, так і наукові статті, опубліковані у фахових історичних виданнях: “Український історичний журнал” (Київ), “Київська старовина” (Київ), “Україна в Центрально-Східній Європі” (Київ), “Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка” (Львів), “Вісник Львівського університету. Серія історична” (Львів), “Ruthenica” (Київ), “Соціум” (Київ), “Бористен” (Дніпропетровськ), “Архіви України” (Київ) у 1991–2009 рр., тощо.

Актуальними в українській історіографії залишилися два підходи до висвітлення литовської теми, які сформувалися протягом XIX–XX ст. Один з перших дослідників історії ВКЛ Володимир Антонович стверджував, що Велике князівство Литовське за правління династії князів Гедиміновичів було для української державотворчої традиції продовженням князівського періоду та засобом збереження спадщини Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, зазначивши, що наші терени до укладення союзу з Польщею перебували у складі рівноправного литовсько-руського державного утворення¹. Другий підхід окреслює позиція Михайла Грушевського про розгляд ВКЛ як окупанта українських територій, хоч він і доводить у своїй праці, що Велике князівство Литовське зберегло традиції, укладені в часи Київської Русі, на відміну від Московського царства². В радянській історіографії литуаністичні студії не були популярними, нових понятійних та методологічних підходів до цієї теми вироблено не було, тому політична історія перебування українських земель у складі ВКЛ досліджується у руслі концепцій, сформованих на зламі XIX–XX ст. і сьогодні.

¹ Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / В. Антонович / Упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського. Київ, 1995. С. 623–652.

² Грушевський М. Історія України–Руси / М. Грушевський. Т. 4. XIV–XVI ст. Київ, 1993. С. 3–19.

Основні проблеми вивчення історії ВКЛ привертала увагу українських дослідників, наприклад, на сторінках Українського історичного журналу. Вони аналізували наукові розвідки про політичні, соціально-економічні, культурні та міжконфесійні особливості перебування українських земель у складі ВКЛ (А. Блануца, Д. Ващук, А. Гурбик, В. Поліщук, О. Русина, Т. Вілкул)³.

Найповніший огляд робіт з литуаністики за 1991–2003/4 рр. зробила Катерина Кириченко. Авторка висвітлила проблеми і здобутки методологічних підходів та джерельної бази литуаністики, виокремила пріоритетні напрями досліджень з історії ВКЛ, а саме: політична історія українських земель у складі цієї держави та правові відносини, історія церкви та суспільства; наголосила на їхньому нерівномірному висвітленні в роботах українських істориків⁴.

Колективна праця “Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ ст.: здобутки і проблеми” продемонструвала фрагментарність литуаністичних досліджень в Україні⁵. Праці про спільне українсько-литовське минуле проаналізовано у двох розділах. У першому з них – “Стан вивчення давньої історії України (до кінця ХV ст.)” йдеться про праці О. Русиної та перспективи розширення сфери досліджень⁶. У розділі “Дослідження проблем середньовічної європейської історії” (О. Вінниченко)⁷ литуаністичні розвідки розглядаються автором у контексті подій з історії Центрально-Східної Європи: аналіз зовнішньої політики Чеського королівства щодо завоювання Литви (І. Ліхтей)⁸, розвиток династичних зв’язків як важливий атрибут середньовічної дипломатії на прикладі литовсько-тиверських контактів у ХІІІ–ХV ст. (К. Орлов)⁹, соціально-економічні відносини торговельно-політичних конгломератів ХІІІ–ХVІ ст.¹⁰

³ *Капітан Л.* Литовсько-польська доба на сторінках “Українського історичного журналу” (1985–2000 рр.) / Л. Капітан // Український історичний журнал (далі УІЖ). Київ, 2000. № 3. С. 53–60; *Матях В.* Національний історичний процес за доби середньовіччя і раннього нового часу: тематична репрезентативність на сторінках “Українського історичного журналу” (1987–2007) / В. Матях // УІЖ. Київ, 2007. № 6. С. 67–82; *Гурбик А.* Огульний гіперкритицизм чи фаховий конструктивізм: альтернативи поступу сучасної литуаністики / А. Гурбик // УІЖ. Київ, 2000. № 2. С. 69–82.

⁴ *Кириченко К.* Історія ВКЛ в українській історіографії 1991–2003/4: основні тенденції / К. Кириченко // *Ruthenica*. Київ, 2005. Т. 4. С. 215–229.

⁵ Українська історіографія на зламі ХХ та ХХІ ст.: здобутки і проблеми. Львів, 2004. – 405 с.

⁶ *Щодра О.* Стан вивчення давньої історії України (до кінця ХV ст.) / О. Щодра // Українська історіографія на зламі ХХ та ХХІ ст.: здобутки і проблеми. Львів, 2004. С. 118–136.

⁷ *Вінниченко О.* Дослідження проблем середньовічної європейської історії / О. Вінниченко // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ ст.: здобутки і проблеми... С. 280–295.

⁸ *Ліхтей І.* Універсалістські тенденції в зовнішній політиці чеського короля Пршемисла Отакара ІІ (1253–1278) / І. Ліхтей // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. Ужгород, 2000. Вип. 5. С. 67–75.

⁹ *Орлов К.* Литовсько-тиверські династичні зв’язки у політиці держав Східної Європи у ХІІІ–ХV ст. / К. Орлов // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1997. Вип. 32. С. 182–187.

¹⁰ *Вінниченко О.* Дослідження проблем середньовічної європейської історії... С. 288.

Джерельна база української литуаністики представлена інформацією з фондів 25–28, 49, 256 Центрального державного історичного архіву України в м. Києві та Луцької замкової книги щодо організації та реалізації внутрішньої політики литовських правителів на українських землях. Інформація про зовнішню політику ВКЛ, зокрема контакти з Польським Королівством міститься у матеріалах польських архівів (*Arhiwum Glywne Akt Davnych*, *Arhiwum Radziwiiuw*), побіжно представлена в українських розвідках. Щодо джерел литовського походження, то вони представлені лише документами з книг *Lietuvos Metrika*, як єдиного доступного і найбільш інформативного джерела з литуаністики для українських дослідників. Серед доступних опублікованих документів переважають російські збірники: “Архив Юго-Западной России”, “Полное собрание русских летописей”, “Акты о копных и панских судах”, менше польські (*Starożytność historyczne polskie*). Це засвідчує брак матеріалів литовськомовних джерел в українських роботах з історії ВКЛ та певну односторонність тематики цих студій, її зорієнтованість на наявну в Україні джерельну базу та використання доступних документів, опублікованих російською, польською чи білоруською мовами. Отож, для повноцінного розвитку української литуаністики потрібно поступово впроваджувати в науковий обіг литовські джерела, принаймні для висвітлення особливостей перебування українських земель у складі ВКЛ у контексті історії Центрально-Східної Європи.

Дослідження медієвістичної проблематики вважають одним із найбільш розвинених в історіографії напрямів і водночас багатим на литуаністичні розвідки. Спостерігається навіть певна динаміка у збільшенні кількості зацікавлених у вивченні литовської теми науковців. У 1992 р. в українській історіографії, за оцінкою Наталії Яковенко, литовською добою займалися Фелікс Шабундо та Олена Русина¹¹. Протягом 2000–2009 рр. дослідників у цій галузі побільшало¹². Окреме місце займають науковці, праці яких присвячені висвітленню різноманітних аспектів історії українських земель у литовський період¹³.

¹¹ Яковенко Н. У пошуках витоків: проблеми білоруської історіографії Великого князівства Литовського з перспективи 1991–1992 рр. / Н. Яковенко // Історія, історіософія, джерелознавство (Статті, розвідки, замітки, есе). Київ, 1996. С. 113.

¹² Черкас Б. Україна в політичних відносинах ВКЛ з Кримським ханством (1502–1540) / Б. Черкас: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України, Інститут історії України. Київ, 2006. – 18 с.; Ковальова С. Еволюція судової системи і судочинства на українських землях ВКЛ / С. Ковальова: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2004. – 20 с.; Василенко В. Політична історія ВКЛ (до 1569 р.) в східнослов'янських історіографіях XIX – першої третини XX ст. / В. Василенко: Дис. доктора іст. наук: 07.00.06 // НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2007. – 36 с.

¹³ Блануца А. Обіг земельних володінь волинської шляхти у другій половині XVI ст. (на матеріалах Луцьких актових книг 1566–1599 рр.) / А. Блануца: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України, Інститут історії України. Київ, 2005. – 18 с.; Поліщук В. Офіційні свідки в структурі луцького замкового уряду до реформ 1564–1566 рр. (службове підпорядкування і правові послуги) / В. Поліщук: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України, Інститут європейських

В українській історіографії історія ВКЛ не є представлена багатьма монографічними дослідженнями. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. вийшла перша ґрунтовна праця київського дослідника Фелікса Шабульдо “Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского”, в якій були окреслені особливості входження частини українських земель, а саме – Київської, Волинської, Подільської та Чернігово-Сіверської до складу ВКЛ¹⁴. У роботі основна увага зосереджувалась на аналізі джерельних матеріалів про тогочасну міжнародну ситуацію та внутрішньополітичний розвиток Литовської держави в умовах протистояння з Польським Королівством та Золотою Ордою за володіння “руською територією”. Книга певний час вважалася одним із найкращих досліджень вітчизняної литуаністики.

З часом Ф. Шабульдо звузив коло своїх наукових зацікавлень з даної тематики до вивчення проблеми битви на Синіх Водах, результати якої були зібрані в наукових розвідках автора останніх років¹⁵. Ці публікації стосувалися аналізу різних підходів до трактування перебігу та значення битви, організованої великим князем литовським Ольгердом у 1362 році, на основі нової інтерпретації джерел. Водночас ці роботи репрезентують фаховий підхід дослідника до висвітлення проблеми із галузі воєнної історії ВКЛ¹⁶.

Своєрідною “енциклопедією литуаністичних розвідок” в незалежній Україні стало науково-популярне видання Олени Русиної “Україна під татарами і Литвою”¹⁷. На трьохстах сторінках авторка презентувала читачу ґрунтовний аналіз історії українських земель у складі Великого князівства Литовського. У роботі представлено політичне життя українських земель за правління великих литовських князів: Вітовта, Свидригайла, Казимира Ягелончика, Сигізмунда, подано основні тенденції економічно-соціального, культурного та церковного життя на українських теренах у цей період. Дане дослідження О. Русиної певною мірою вплинуло на подальший розвиток литуаністичних студій в Україні. Адаже

досліджень. Київ, 2003. – 19 с.; *Ващук Д.* Обласні привілеї Волині і Київщини: ґенеа і функціонування в другій половині XV – першій половині XVI ст. / Д. Ващук: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України, Інститут історії України. Київ, 2005. – 18 с.

¹⁴ *Шабульдо Ф.* Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. Киев, 1987. – 183 с.

¹⁵ *Шабульдо Ф.* Битва біля Синіх Вод 1362 р.: маловідомі та незнані аспекти / Ф. Шабульдо // УІЖ. Київ, 1996. № 2. С. 3–15; *Шабульдо Ф.* Синьоводська проблема: можливий спосіб її розв’язання / Ф. Шабульдо. Київ, 1998. – 84 с.; *Шабульдо Ф.* Наративні джерела й перші дослідники про похід Ольгерда на Сині Води і Білобережжя / Ф. Шабульдо // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). Київ, 2000. № 1. С. 57–74; Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях: Зб. статей / Ф. Шабульдо (наук. ред.), О. Д. Брайченко (упоряд.). Київ, 2005. – 172 с.

¹⁶ *Матях В.* Національний історичний процес за доби середньовіччя і раннього нового часу: тематична репрезентативність на сторінках “Українського історичного журналу” (1987–2007) / В. Матях // УІЖ. Київ, 2007. № 6. С. 70.

¹⁷ *Русина О. В.* Україна під татарами і Литвою / О. Русина. Київ, 1998. – 319 с.

вона першою визначила ВКЛ як “конгломерат земель, які протягом XIV–XVII ст. зберігали значні локальні особливості, генетично пов’язані з більш ранніми контактами їхнього історичного розвитку”¹⁸, що зумовило підхід українських дослідників до вивчення історії ВКЛ крізь призму української історичної традиції литовського періоду, репрезентований у її ж праці “Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського”, яка займає вагоме місце у дослідженнях з історії Сіверщини.

У монографії Віталія Василенка “Політична історія ВКЛ (до 1569 р.) в східнослов’янських історіографіях XIX – першої третини XX ст.” проаналізовано литуаністичні дослідження в білоруській, російській та українській історіографіях XIX – першої третини XX ст.¹⁹ В. Василенко окреслив у роботі основну тематику литуаністичних студій на теренах східнослов’янського світу, підмітивши, що протягом XIX ст. основні публікації були присвячені висвітленню політичної історії українських та білоруських земель у складі ВКЛ, а на зламі XIX–XX ст. у працях переважали соціально-економічні аспекти²⁰ та сюжети з історії права²¹. Автор запропонував ряд коректив щодо трактування основних підходів до дослідження литовського питання як у джерелах, так і в авторських роботах. Зокрема він акцентував увагу на розгляді політичної історії українських земель як єдиного політичного цілого у контексті геополітичної ситуації не лише у ВКЛ, а й загалом у Центрально-Східній Європі. В. Василенко зазначив, що литовська доба виступає підґрунтям для більшості національних історичних міфологем білоруської, російської та певною мірою української історіографії²². Адже дослідники кожної з країн, державотворча традиція яких пов’язана з історичною спадщиною ВКЛ, описують ці події у вигідному для них історичному контексті, який не завжди співпадає з підтвердженою джерелами історичною дійсністю.

Дослідження Бориса Черкаса “Україна в політичних відносинах ВКЛ з Кримським ханатом (1515–1540)” подає причини та умови розвитку конфлікту між ВКЛ та Кримом, предметом якого стали українські території, поєднавши в собі роль як приводу, так і вирішення міждержавної суперечки²³. Автор відобразив вплив зовнішньої політики Польського Королівства та Золотої Орди на розвиток цих дипломатичних контактів.

¹⁸ Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського / О. Русина. Київ, 1998. С. 5.

¹⁹ Василенко В. Політична історія Великого князівства Литовського (до 1569 року) в східнослов’янських історіографіях XIX – першої третини XX ст. / В. Василенко. Донецьк, 2006. – 659 с.

²⁰ Там само. С. 29.

²¹ Там само. С. 281.

²² Там само. С. 286.

²³ Черкас Б. Україна в політичних відносинах ВКЛ з Кримським ханатом (1515–1540) / Б. Черкас. Київ, 2006. – 284 с.

Певним узагальненням досліджень у галузі литуаністики стало видання “Україна: литовська доба 1320–1569 рр.”, в якому показано розвиток українських земель, зокрема Київської, Волинської, Галицької, Подільської, Сіверської, Закарпатської та Кримської, у литовсько-руський період²⁴. Автори книги подали найновіші підходи до проблеми та доповнили тексти різноманітними ілюстративними матеріалами, маючи на меті зацікавити читача проблемами історії українських земель в той час і показати “сліди литовців” в ряді українських міст.

У 2009 р. вперше був опублікований рукопис видатного дослідника Юхима Сіцінського, присвячений перебуванню Подільської землі у складі ВКЛ. У роботі акцентовано увагу на політиці князів Коріятовичів у краї та перебігу боротьби між Ягайлом та Вітовтом за панування на Поділлі²⁵. Даним нарисом введено в науковий обіг значну кількість джерельних матеріалів про події XIV–XV ст.

Дмитро Ващук у праці “Абыхмо деръжали ихъ пщдль права ихъ земъли” (Населення Київщини та Волині великокнязівська влада в XV–XVI ст.)” проаналізував правову ситуацію на українських землях ВКЛ до видання Першого Литовського Статуту на основі функціонування уставних земських грамот, що були надані Київщині та Волині²⁶. У роботі представлено не лише результати текстологічного аналізу цих документів, а й порівняльний аналіз правових норм обласних привілеїв з Руською Правдою і Першим Литовським Статутом та їх вплив на судову і податкову системи, розвиток соціальних відносин.

Литовська тема представлена і на сторінках наукової періодики. Ці публікації можна узагальнити за тематичними блоками: політична історія, історія суспільства та економічного життя, церковні та культурні зв’язки, право та судова практика, урбаністичні, нумізматичні, генеалогічні та геральдичні студії.

Щодо політичного блоку, то він репрезентований проблемами входження українських земель до складу ВКЛ, зокрема Київського та Галицько-Волинського князівств, боротьбою за “руські землі” між ВКЛ та Московським князівством, уніями між Литовською та Польською державами того часу²⁷. Кожна з

²⁴ Україна: литовська доба 1320–1569 / О. Русина, І. Сварник, Л. Войтович [та ін.]. Київ, 2008. – 176 с.

²⁵ Сіцінський Ю. Поділля під владою Литви / Ю. Сіцінський / Упорядники Д. Ващук, М. Мошак. Кам’янець-Подільський, 2009. – 160 с.

²⁶ Ващук Д. Абыхмо деръжали ихъ пщдль права ихъ земъли (Населення Київщини та Волині великокнязівська влада в XV–XVI ст.) : Монографія / Д. Ващук. Київ, 2009. – 320 с.

²⁷ Борисенко В. Тернистий шлях державотворення (історичний досвід XIV ст.) / В. Борисенко // Київська старовина. Київ, 1994. № 1 (304). Січень–лютий. С. 2–4; Бодрухін В. М. До питання про характер державності ВКЛ / В. Бодрухін // Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії. Луганськ, 2001. С. 3–5; Киридон А., Киридон П. Особливості інкорпорації українських земель до складу ВКЛ / А. Киридон, П. Киридон // Там само. С. 39–41; Василенко В. “Руська політика” ВКЛ часів Витяніса і Гедімінаса у східнослов’янських історіографіях XIX – першої третини XX ст. В. Василенко // Історичний журнал. Київ, 2005. № 5. С. 57–67; Блануца А. Земельні надання та підтвердження Казимира Ягеллончика на українські землі ВКЛ / А. Блануца // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2007. Вип. 7. С. 124–141; Блануца А. Земельні надання Сигізмунда I Старого на українські землі ВКЛ / А. Блануца // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2008. Вип. 8. С. 60–72.

окреслених тем не є рівномірно досліджена. Деякі статті стосуються фрагментарних питань, а інші – загальновідомих.

Дослідники відображають перебування українських і литовських територій у складі ВКЛ у наступних сюжетах: аналіз відносин між литовськими князями, суперечки щодо володіння руськими землями та особливостями їх вирішення²⁸. Зокрема О. Русина охарактеризувала політичні симпатії тогочасних жителів ВКЛ на основі їх ставлення до суспільної верхівки князівства²⁹.

Історія Київської землі в цей період представлена різними публікаціями, які стосуються переважно військових походів, пов'язаних з територіальним розташуванням князівства³⁰ та політичної діяльності його правителів³¹. Сергій Климовський, обравши за критерій повноти ма'дебургії ступінь самостійності міста відносно держави в певні періоди, стверджував, що назагал правовий статус Києва нічим не відрізнявся від більшості тогочасних європейських міст, і спростував думку про “обмеженість” ма'дебурзького права середньовічного Києва³².

Микола Котляр окреслює контакти ВКЛ та Галицько-Волинського князівства через джерельний аналіз договірних домовленостей між обома сторонами, поставлених автором у залежність від переваги руських військових формувань над литовськими та навпаки³³.

²⁸ *Виноградов Г.* Князівська змова 1480–1481 рр. у контексті політичних та династичних відносин у Східній Європі доби пізнього середньовіччя / Г. Виноградов // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події постаті. Дніпропетровськ, 2003. С. 5–21; *Василенко В.* Чи йшов брат на брата? (один спірний епізод литовсько-руської історії) / В. Василенко // Історія і особистість історика: Збірник наук. праць, присвячених 60-річному ювілею проф. Г. К. Швидько. Дніпропетровськ, 2004. С. 47–54; *Василенко В.* До питання про “енезу одного історіографічного міфу Литовсько-Руської історії” / В. Василенко // Література та культура Полісся. Ніжин, 2004. Вип. 27. С. 39–45.

²⁹ *Русина О.* Проблеми політичної лояльності населення ВКЛ у XIV–XVI ст. / О. Русина // УІЖ. Київ, 2003. № 6. С. 3–16.

³⁰ *Русина О.* Київська виправа Гедиміна / О. Русина // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка (далі ЗНТШ). Львів, 1996. Т. ССХХІ. С. 147–157; *Шабульдо Ф.* Наративні джерела й перші дослідники про похід Ольгерда на Сині Води і Білобережжя // Україна в Центральній-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.) / Ф. Шабульдо. Київ, 2000. № 1. С. 57–74; *Нерушимцева О.* Приєднання Київської землі до ВКЛ / О. Нерушимцева // Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії... С. 7–9; *Гурбик А.* Вторгнення військ ВКЛ в Україну та оборона Києва (1651 р.) / А. Гурбик // УІЖ. Київ, 2006. № 6. С. 35–56.

³¹ *Русина О.* До питання про київських князів татарської доби / О. Русина // ЗНТШ. Львів, 1993. Т. ССХХV. С. 194–200; *Русина О.* Про князівську традицію на Київщині у XIII–XIV ст. / О. Русина // Київська старовина. Київ, 1997. № 3–4. Травень–червень. С. 82–93.

³² *Климовський С.* До питання про “обмеженість” мадебурзького права середньовічного Києва / С. Климовський // УІЖ. Київ, 1997. № 4. С. 76–81.

³³ *Котляр М.* З історії дипломатії Галицько-Волинської Русі XII–XIII ст. / М. Котляр // Київська старовина. Київ, 1996. № 6 (314). Листопад–грудень. С. 17–18; *Котляр М.* Дипломатія галицьких і волинських князів у XII–XIII ст. / М. Котляр // Київська старовина. Київ, 2000. № 6. Листопад–грудень. С. 9–20.

Боротьба за права на тогочасні українські землі між ВКЛ та Московським князівством досить детально висвітлена у публікаціях Олександра Казакова³⁴, які ознайомлюють з особливостями перебігу воєнних кампаній у XV–XVI ст. Політичний аспект укладення литовсько-московських угод окреслив окремою статтею В. Василенко³⁵.

Висвітлення еволюції литовсько-польських унійних взаємин 1385–1569 рр. є одним із найбільш дискусійних. Основна увага акцентується на політиці великих князів литовських щодо розширення їхніх владних повноважень та задоволення особистих потреб за рахунок інтересів місцевого населення. Найяскравіше це виражено через поширення в усіх державних установах польської мови замість руської, надання привілеїв шляхтичам католицького віросповідання на протигагу православного³⁶. Огляд уній між Польщею та Литвою зводиться до публікацій про особливості укладення Люблінської унії та її наслідки, зокрема утворення нового польсько-литовського державного утворення – Речі Посполитої³⁷.

Кілька розвідок присвячені литовсько-білоруським відносинам. Зокрема статусу ВКЛ як Білорусько-Литовської держави в середньовічній історії, визначальним фактором утворення якої, на думку білоруських істориків, стала слов'янська колонізація балто-литовських земель³⁸. Дослідники виділяють кілька проблем, пов'язаних з литовською історією, зокрема питання локалізації давньої Литви (дискусія навколо території між Мінськом та Новгородком), етимологія її назви, визначення середньовічного литовсько-білоруського етнічного кордону (приналежність литвинів)³⁹. Поступово, та досить обережно науковці почали

³⁴ Казаков О. Битва на р. Ведроші 14 липня 1500 року / О. Казаков // УІЖ. Київ, 1998. С. 52–63; Казаков О. Встановлення російсько-литовського кордону перемирною грамотою 1503 року / О. Казаков // Вісник Київського інституту “Слов’янський університет”. Київ, 1998. Вип. 1. С. 169–176.

³⁵ Василенко В. Литовсько-московські угоди 70–80-х рр. XIV ст. (спірні проблеми історії Східної Європи) / В. Василенко // УІЖ. Київ, 2005. № 6. С. 177–190.

³⁶ Пасічник М. С. Політичні унії між Польщею і Литвою в історичній долі українського народу (XVI ст.) / М. Пасічник // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1992. Вип. 28. С. 13–19.

³⁷ Розумна Є. Люблінський унійний сейм: проблема прилучення Київського воєводства / Є. Розумна // Мандрівець. Тернопіль, 1999. № 4. С. 43–45; Яковенко Н. Здобутки і втрати Люблінської унії / Н. Яковенко // Київська старовина. Київ, 1993. № 3. Травень–червень. С. 77–85; Василенко В. Унійне питання за часів Жигімантаса II і Жигімантаса Аугуста (до початку 1560-х рр.) в східнослов’янських історіографіях XIX – першої третини XX ст. / В. Василенко // Бористен. Дніпропетровськ, 2005. № 10. Жовтень. С. 10–12.

³⁸ Шевченко Н. Білорусько-Литовська держава: нові концептуальні засади сучасної білоруської історіографії / Н. Шевченко // УІЖ. Київ, 1997. № 2. С. 55–67; Блануца А. Метрикіана в Білорусі / А. Блануца // Україна Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського. Київ, 2009. Т. 1. С. 216–219; Блануца А. Білоруські ювілейні збірники / А. Блануца // Там само. С. 505–506.

³⁹ Насевіч В. Початкі Вялікага княства Літоўскага. Падзеі і асобы / В. Насевіч. Мінск, 1993. С. 4–8; Єрмаловіч М. Старожитная Беларусь. Віленскі перыяд / М. Єрмаловіч. Мінск, 1994. С. 86–87.

звертати увагу на руський елемент у формуванні та становленні ВКЛ, схиляючись до думки про добровільне входження українських територій до його складу⁴⁰. Це засвідчує, про подання заявок на історичну спадщину ВКЛ не лише литовцями, а й українцями та білорусами, які розвинули особисті концепції національної історії з безперервною державотворчою традицією, в яку ввійшло Велике князівство Литовське, як слов'янське, а не виключно литовське державне утворення за етнічною ознакою.

Публікації про історію суспільства та економічного життя є дуже деталізованими. Формування українсько-литовського суспільства висвітлено через процес становлення національної еліти у наукових розвідках Наталії Яковенко⁴¹. Okремо розглянуто зародження прошарку литовських князів у соціальній структурі українсько-литовського суспільства та формування його правової бази⁴². Вагоме місце займають публікації, присвячені запровадженню нової аграрної реформи на українських землях в литовські часи та її впливу на шляхетське, церковне і селянське землеволодіння у ВКЛ⁴³, аналізу економічного життя окремих регіонів⁴⁴ та розвитку міжнародної торгівлі⁴⁵. У статті “Інститут “старини” і “новини” в правових та економічних джерелах ВКЛ (друга половина

⁴⁰ Насевіч В. Початкі Вялікага князства Літоускага... С. 63–64.

⁴¹ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV ст. до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна) / Н. Яковенко. Київ, 1993. 240 с.; Яковенко Н. Родова еліта – “носій континуїтету реалій” між княжою Руссю та козацькою Україною (до проблеми існування меншини елітарного типу в Україні між моментом входження руських земель до складу чужих держав (XIV ст.) і Хмельниччиною (середина XVII ст.) / Н. Яковенко // Сучасність. Київ, 1994. № 1. С. 118–124; Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. / Н. Яковенко. Київ, 2002. 416 с.

⁴² Собчук В. Крем'янецька волость у XVI ст.: територія і поселення / В. Собчук // ЗНТШ. Львів, 1996. Т. ССXL. С. 380–399; Собчук В. З історії землеволодіння шляхетських родів із князівськими титулами у Південній Волині XV – першій половині XVI ст. / В. Собчук // ЗНТШ. Львів, 2000. Т. ССXL. С. 333–360; Поліщук В. Князь Богуш Корецький як землевласник та урядник (1510–1576) / В. Поліщук // Київська старовина. Київ, 2001. № 3. Травень–червень. С. 56–72.

⁴³ Гурбик А. Волочна поміра в українських землях у складі ВКЛ у XVI ст. / А. Гурбик // УІЖ. Київ, 1996. № 4. С. 49–62; Гурбик А. Аграрна реформа в Україні XVI ст. / А. Гурбик. Київ, 1997. С. 9–18; Блануца А. Соціально-станова зумовленість шляхетських наїздів на Волині у другій половині XVI ст. / А. Блануца // УІЖ. Київ, 2003. № 4. С. 103–111; Поліщук В. Городенська гілка князів Масальських на Волині у XVI ст. (Руська титулована знать ВКЛ у структурі шляхетського землеволодіння) / В. Поліщук // УІЖ. Київ, 2008. № 2. С. 4–16.

⁴⁴ Русина О. Тенденції соціально-економічного розвитку Сіверської землі / О. Русина // Історія, історіософія, джерелознавство... С. 21–37; Блануца А. Земельні контракти волинської шляхти в другій половині XVI ст. / А. Блануца // УІЖ. Київ, 2005. № 6. С. 33–50; Блануца А. “Княжата-голови” та “княжата-повітники” на Волині в XVI – першій половині XVII ст. / А. Блануца // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2006. Вип. 6. С. 227–238.

⁴⁵ Русина О. В. Українські землі у московській зовнішній та внутрішній політиці кінця XV – початку XVII ст. / О. Русина // УІЖ. Київ, 1996. № 4. С. 62–75; Подоляк Н. “Битва за Балтику”: зміни в торговій політиці Ганзи в XV–XVI ст. / Н. Подоляк // УІЖ. Київ, 2002. № 2. С. 27–36; Моця О. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів / О. Моця // УІЖ. Київ, 2007. № 1. С. 4–49.

XV–XV ст.)” змодельоване маніпулювання відомим гаслом литовців “Ми старого не рушимо, а нового не вводимо” в інтересах тогочасних представників литовських та польських шляхетських родів⁴⁶.

У працях, присвячених юридичним аспектам та особливостям судової практики, проаналізовано правовий розвиток тогочасних українських містечок, який базувався на нормах ВКЛ. Кілька публікацій стосувалося окреслення правового становища тогочасної еліти – князів і шляхтичів українських містечок⁴⁷. У статті Н. Старченко “Правова ситуація на Волині у XVI ст.” висвітлено процес зародження адвокатської практики та прокурорського нагляду на українських теренах під впливом аналогічного процесу у ВКЛ, наголошено на обмеженні дієздатності волинського шляхтича інститутом осілої, а для ілюстрації подано ряд правових суперечок локального характеру, доповнених цитатами із джерельних матеріалів судової практики на Волині⁴⁸. У науковій розвідці Д. Ващука зроблено порівняльний аналіз представництв місцевої судової практики на Київщині та Волині як перших інстанцій розгляду судових позовів жителів регіону⁴⁹.

Окремою розвідкою проаналізовано право подавання литовських князів монастирям і церквам, які знаходилися у їх володіннях, від імені єдиного володаря усіх не приватновласницьких земель на прикладі Волинського регіону з точки зору конструювання відносин між патроном та власне монастирем щодо майнових питань в межах дії права подавання⁵⁰. Декілька робіт, присвячених аналізу кодифікації норм звичаєвого права в Литовські статuti, зокрема, що стосується порівняння укладення правочинів за правовими звичаями і документами⁵¹, а також окреслення через аналіз джерел державно-правового

⁴⁶ *Блануца А., Ващук Д.* Інститут “старини” і “новини” в правових та економічних джерелах ВКЛ (друга половина XV–XV ст.) / А. Блануца, Ващук Д. // УІЖ. Київ, 2006. № 2. С. 11–23; *Ващук Д.* Непорушність “старини”: державна політика ВКЛ чи історіографічна традиція кінця XIX – першої третини XX ст. / Д. Ващук // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2006. Вип. 6. С. 423–438.

⁴⁷ *Поліщук В.* Врядове виживство красносільських бояр у контексті замкових служб (Луцьке староство в 1545–1567 рр.) / В. Поліщук // Молода нація. Київ, 2001. № 3. С. 196–239; *Блануца А.* Правові основи шляхетського землеволодіння за Другим литовським статутом 1566 року / А. Блануца // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2003. Вип. 3. С. 129–138.; *Ващук Д.* Вплив обласних привілеїв Київщини та Волині на формування Першого Литовського статуту / Д. Ващук // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2004. Вип. 4. С. 517–519.

⁴⁸ *Старченко Н.* Правова ситуація на Волині у XVI ст. / Н. Старченко // Київська старовина. Київ, 1999. № 5 (329). Вересень–жовтень. С. 26–31.

⁴⁹ *Ващук Д.* Судова діяльність “старости” на Волині та “воєводи” на Київщині в кінці XIV – першій третині XVI ст. / Д. Ващук // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2005. Вип. 5. С. 157–172.

⁵⁰ *Горін С.* Право подавання (на прикладах волинських монастирів XVI – першої половини XVII ст.) / С. Горін // Київська старовина. Київ, 1998. № 4 (322). Липень–серпень. С. 3–10.

⁵¹ *Поліщук В.* Свідки у литовсько-руському праві до судово-адміністративної реформи 1564–1566 рр. / В. Поліщук // Молода нація. Київ, 2000. № 1. С. 123–164; *Ковальова С.* Судові чиновники в українських судах XIV–XVI ст. / С. Ковальова // Юридический весник. Одесса, 2000. № 1. С. 110–

характеру дії на практиці норм сімейного права⁵². Андрій Гурбик у статті про громадське судочинство визначив одним із головних джерел формування народної правосвідомості у ВКЛ правові звичаї та норми копного права на основі аналізу справ, що розглядалися в копних судах⁵³.

В українській історіографії представлені розвідки і про церковні та культурні зв'язки у литовсько-руську добу. Я. Ісаєвич у статті “Перші українські академії” позитивним відгуком оцінив діяльність Львівської братської школи, яка на той час забезпечувала вчителями не тільки українські, а й литовські школи, зокрема джерелами підтверджено діяльність її вихованців у Вільно (сучасному Вільнюсі)⁵⁴. Певний вплив, як зазначає автор, на розвиток мережі єзуїтських шкіл в тогочасній Україні мала заснована представниками товариства Ісуса у 1570 р. єзуїтська школа у тому ж Вільно⁵⁵, яка певною мірою зміцнила позиції католицизму в Литві і стала на перешкоді розвитку українських православних шкіл через високий рівень викладання різних предметів⁵⁶.

Міжконфесійні взаємини зображуються крізь призму церковних уній⁵⁷, з яких виділяються праці історика Наталії Кочан про толерантне ставлення руського населення до запровадження Флорентійської унії на противагу обурення литовців⁵⁸. Спробував відійти від усталених тенденцій висвітлення духовного життя науковець Володимир Пуцько, висловивши міркування щодо об'рунтованості використання положення про візантійсько-київську спадщину в культурному розвитку ВКЛ⁵⁹, а дослідник Володимир Кузьменко розглянув дане питання на основі аналізу тогочасного приватного листування⁶⁰.

117; Брицин М. Юридичні терміни зобов'язального права у східних слов'ян до XVI ст. / М. Брицин // Київська старовина. Київ, 2002. № 6. Листопад–грудень. С. 3–17; Білецька О. “Казус-питка”: до історії вивчення середньовічного Поділля (друга половина XIV – перша половина XV ст.) / О. Білецька // Київська старовина. Київ, 2005. № 2. Березень–квітень. С. 23–33.

⁵² Старченко Н. Шлюбна стратегія вдів і кілька проблем навколо неї (шляхетська Волинь XVI ст.) / Н. Старченко // Київська старовина. Київ, 2000. № 6. Листопад–грудень. С. 58–74.

⁵³ Гурбик А. Устроєві засади громадського судочинства й народна правосвідомість на українських землях у складі ВКЛ / А. Гурбик // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2007. Вип. 7. С. 102–123.

⁵⁴ Ісаєвич Я. Перші українські академії / Я. Ісаєвич // Київська старовина. Київ, 1998. № 6 (324). Листопад–грудень. С. 6.

⁵⁵ Там само. С. 7.

⁵⁶ Потульницький В. Інтелектуальні впливи Заходу на духовне життя української еліти в XVII–XVIII ст. / В. Потульницький // Київська старовина. Київ, 2001. № 2. Березень–квітень. С. 3–11.

⁵⁷ Русина О. Міжконфесійні взаємини й суспільно-політичні рухи XV – початку XVI ст. на теренах України / О. Русина // УІЖ. Київ, 2006. № 3. С. 4–16.

⁵⁸ Кочан Н. Прелюдія Берестя: Флорентійська унія і київське православ'я / Н. Кочан // Людина і світ. Київ, 1993. № 10–12. С. 20–25; Кочан Н. Флорентійська унія і Київська митрополія: до характеристики розвитку та втілення ідеї унії церков / Н. Кочан // УІЖ. Київ, 1996. № 1. С. 28–44.

⁵⁹ Пуцько В. Візантійсько-київська спадщина в культурному розвитку ВКЛ / В. Пуцько // УІЖ. Київ, 1998. № 5. С. 118–122.

⁶⁰ Кузьменко В. Генеза європейської приватної кореспонденції та візантійська епістолярна традиція / В. Кузьменко // Київська старовина. Київ, 2003. № 3. Травень–червень. С. 3–21.

Урбаністична течія розвивається на основі аналізу джерельної бази правових норм литовського законодавства щодо діяльності органів місцевого самоврядування у регіонах⁶¹. Львівський дослідник Андрій Заяць проаналізував правовий аспект дії локаційного привілею на українських теренах, виокремивши два різних його варіанти для державних та приватновласницьких волинських міст⁶². А Д. Вашук на основі архівних матеріалів проаналізував проблеми датування обласних привілеїв Київщини та Волині⁶³. Це стало поштовхом дослідження особливостей функціонування судової практики на місцях та дії норм Литовських статутів на українських землях.

Нумізматичні студії представлені на основі здобутків археологічних досліджень. Пріоритетом у даному тематичному блоці користуються розвідки грошового обігу на українсько-литовських теренах у ті часи⁶⁴. Дослідження з генеалогії литовських та українських династій представлені у монографічному дослідженні Леонтія Войтовича⁶⁵. Марія Дмитрієнко та Юрій Савчук проаналізували рівень литовського впливу на геральдичні процеси Поділля у XIV–XVII ст., визначивши основні тенденції їх розвитку відповідно до наявного емблематичного матеріалу⁶⁶.

Окремою групою наукових статей представлений джерелознавчий аналіз документів литовсько-руського періоду із залученням здобутків текстології та інтерпретації джерел відповідно до археологічних розкопок та архівних знахідок в умовах сучасної історіографічної ситуації. Зокрема М. Котляр у статті “Галицько-Волинський ізвод у колі давньоруських літописів” відводить другій частині ізводу – Волинському літопису, який охоплює події 1258–1289/90 рр. другорядну роль порівняно з його Галицькою частиною, наголосивши на

⁶¹ Білоус Н. Привілеї на війтівство київським міщанам Черевчям / Н. Білоус // Архіви України. Київ, 2002. № 4–6. С. 239–242; Поліщук В. Луцький замковий уряд в адміністративній системі ВКЛ від початку XV ст. до реформ 1564–1566 рр. / В. Поліщук // УІЖ. Київ, 2003. № 2. С. 3–14. Білоус Н. Київські війти XVI – першої половини XVII ст. / Н. Білоус // Київська старовина. Київ, 2002. № 3. Травень–червень. С. 32–52.

⁶² Заяць А. До історії правової локації волинських міст XVI – першої половини XVII ст.: локаційні привілеї у Литовській і Волинській метриках / А. Заяць // Архіви України. Київ, 2001. № 4–5. С. 83–98.

⁶³ Вашук Д. Обласні привілеї Київщини та Волині: проблема походження, датування та характеру (друга половина XV – початок XVI ст.) / Д. Вашук // УІЖ. Київ, 2004. № 1. С. 90–101.

⁶⁴ Шуст Р. Формування грошової системи Польсько–Литовської держави в першій третині XVI ст. / Р. Шуст // Проблеми слов’язознавства. Львів, 1992. С. 15–25; Іванкін Г., Козубовський Г. Золотоординські монети з литовськими контрмарками / Г. Іванкін, Г. Козубовський // ЗНТШ. Львів, 1996. Т. ССXL. С. 290–298; Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні / Р. Шуст. Київ, 2007. С. 90–108.

⁶⁵ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження / Л. Войтович. Львів, 2000. С. 283–284.

⁶⁶ Дмитрієнко М., Савчук Ю. З історії гербової традиції міст Поділля (XIV–XVIII ст.) / М. Дмитрієнко, Ю. Савчук // УІЖ. Київ, 1993. № 11–12. С. 50–56.

однобічності висвітлених у ньому подій волинською територією та міжнародними відносинам з Литовським князівством і Золотою Ордою. Окремо виділено в Галицько-Волинському ізводі “Повість про відносини з Литвою”, яка насичена різноманітними сюжетами про події того часу в самому Волинському князівстві, однак у ній зовсім не має виписок із литовських літописних зведень⁶⁷. Це свідчить про те, що дане джерело можна розглядати як “внутрішнє”, побудоване на матеріалах лише української сторони.

Використавши текстологічний та порівняльний методи, Микола Жарких у статті про Трактат Михалона Литвина визначив джерельну базу написання цього документу та запропонував вважати його “утопічним реформаційним проектом”⁶⁸. Олена Русина у своїй розвідці змодельовала замах на життя литовського князя Свидригайла на основі аналізу матеріалів Хроніки Биховця⁶⁹. В іншій статті дослідниця проаналізувала проблеми інтерпретації Послання Папі Римському Сиксту IV як літературного джерела⁷⁰. Київські дослідники А. Блануца та Д. Вашук за матеріалами Литовської метрики сконструювали окрему гілку життя та діяльності князівського роду Масальських⁷¹.

Окреме місце займають публікації про матеріали “круглих столів”, наукових та науково-практичних конференцій, присвячених литовській проблематиці. Досить компактно вони представлені у розділі “Хроніка та інформація” на сторінках УІЖу⁷². Ці невеликі за обсягом нариси свідчать про принципові зміни акцентів та методологічних засад у розробці даної теми і підтверджують зростаючий рівень її вивченості та актуальності в українському науковому середовищі.

⁶⁷ Котляр М. Галицько-Волинський ізвод у колі давньоруських літописів / М. Котляр // Київська старовина. Київ, 1999. № 1 (325). Січень–лютий. С. 13–21.

⁶⁸ Жарких М. Трактат Михалона Литвина 1615 року як соціальна утопія та історичне джерело / М. Жарких // ЗНТШ. Львів, 2000. Т. ССXL. С. 7–42.

⁶⁹ Русина О. Від Кузьмиці-киянина до киянина Скобейка (модельовання смерті в Хроніці Биховця) / О. Русина // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2002. Вип. 1. С. 37–53.

⁷⁰ Русина О. Послання Папі Римському Сиксту IV і проблема інтерпретації літературних пам’яток XV ст. / О. Русина // УІЖ. Київ, 2008. № 2. С. 16–34.

⁷¹ Блануца А., Вашук Д. Князівський рід Масальських за матеріалами Литовської метрики (середина XV – перша половина XVI ст. / А. Блануца, Д. Вашук // УІЖ. Київ, 2007. № 4. С. 37–51.

⁷² Зашкільняк Л. Крикун М. Міжнародний науковий семінар “Центрально-Східна Європа на етапі трансформації: економіка і суспільство в період від середньовіччя до модернізації (XV–XVIII ст.)” / Л. Зашкільняк, М. Крикун // УІЖ. Київ, 1998. № 1. С. 157–159; Блануца А., Жеребцова Л. Актуальні проблеми історії ВКЛ та Корони в дослідженнях молодих вчених / А. Блануца, Л. Жеребцова // УІЖ. Київ, 2005. № 4. С. 224–226.; Блануца А., Жеребцова Л. Міжнародна наукова конференція “Історія та культура Балтійського регіону: Литва та Польща” / А. Блануца, Л. Жеребцова // УІЖ. 2006. № 6. С. 225–226; Блануца А., Вашук Д. Міжнародна наукова конференція “Литовська метрика і Литовський статут як джерелознавча база для славістики й балтистики / А. Блануца, Д. Вашук // УІЖ. Київ, 2007. № 1. С. 228–230.

Свідченням зростання інтересу до литуаністичних студій в середовищі українських науковців є заснування спеціального академічного видання, присвяченого публікаціям матеріалів з історії ВКЛ “Ukraina Lithuanica: студії з історії Великого князівства Литовського”, перший номер якого вийшов у 2009 р.⁷³ У роботі висвітлено найновіші здобутки українських істориків у цій галузі за такими напрямками, як політика і право, соціально-економічні відносини, історіографічні розвідки, рецензії та огляди. Зокрема вперше подано розвідку про політичні плани Б. Хмельницького щодо ВКЛ⁷⁴ та особливості рівноправних міждержавних взаємин козацької України з іншими державами у XVII ст.⁷⁵ Цими публікаціями започатковано розширення хронологічних рамок литуаністичних досліджень ще на одне століття та їх оформлення в сучасній українській історіографії. У перспективі дане видання зможе зосередити навколо себе українських науковців з історії ВКЛ, і перетворитися на перший потужний центр української литуаністики в незалежній Україні.

Велике князівство Литовське та історія українських земель у його складі користуються незмінною увагою українських дослідників. Українська історіографія на зламі XX–XXI ст. збагатилася значною кількістю наукових праць, у яких досліджуються політичні, правові, соціально-економічні та культурні аспекти перебування українських земель у складі ВКЛ. Автори в своїх розвідках почали звертати увагу не на характер та особливості входження українських земель до складу ВКЛ та публікацію текстів Литовських статутів, що було популярним в історіографії XIX ст., а на аналіз функціонування правових норм на практиці, особливості їх застосування в різних політичних та судових інстанціях, формування культурних осередків того часу. Водночас помітною є фрагментарність литуаністичних досліджень, обумовлена особистими науковими інтересами істориків-литуаністів.

Найповніше дослідженням є політичне та правове становище тогочасних українських земель у ВКЛ, висвітлене у спеціальних монографіях. В останнє десятиріччя побільшало робіт з історії соціально-економічних та церковних міждержавних відносин у ті часи. Поступово виділяються урбаністичні, текстологічні, нумізматичні та генеалогічні студії з історії ВКЛ. Ці публікації дозволяють показати життя литовсько-руського суспільства за межами політичної площини, водночас допомагаючи зрозуміти функціонування нормативно-правової бази діяльності литовських правителів щодо тогочасних українських територій на практиці.

⁷³ *Ukraina Lithuanica: студії з історії Великого князівства Литовського*. Київ, 2009. Т. 1. – 224 с.

⁷⁴ *Степанков В.* Велике князівство Литовське у політичних планах Богдана Хмельницького (1648 – перша половина 1649 рр.) / В. Степанков // *Ukraina Lithuanica: студії з історії Великого князівства Литовського*. Київ, 2009. Т. 1. С. 89–96; *Пеппі М.* Богдан Хмельницький та питання про видачу московському уряду самозванця Тимофія Анкудінова (1650 р.) / М. Пеппі // Там само. С. 97–105.

⁷⁵ *Газін В.* Литовська еліта між Швецією, Московською державою, Польщею та козацькою Україною в середині 50-х рр. XVII ст. / В. Газін // *Ukraina Lithuanica...* С. 106–120.

Здобутком українських дослідників у галузі литuanістики є детальний аналіз юридичних джерельних матеріалів, що дозволило окреслити ґрунтовну картину дії офіційних правових документів на місцях у тогочасних державних структурах і судах українських земель. Ці матеріали є цікавими не лише вітчизняним та литовським фахівцям, а й зарубіжним дослідникам.

Перспективи подальших литuanістичних досліджень пов'язані із налагодженням інтенсивного діалогу між литовськими та українськими дослідниками щодо більш ґрунтовного вивчення аспектів спільної історії.

Публікації на окреслену тематику свідчать про наявність пізнавального інтересу до неї у середовищі українських істориків. Зокрема щодо вивчення проблем національної історії, міждержавних взаємин у XIV–XVI ст. та формування геополітичної стратегії і правової традиції Центрально-Східної Європи з урахуванням литовсько-руського елемента. Дослідження окреслених питань та близьких за змістом до них у перспективі можуть розширити литuanістичні здобутки сучасної української історіографії.

MAIN RESEARCHER'S TRENDS OF THE HISTORY OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Olena LUKACHUK

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of the Modern History of Ukraine
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine

In the article the publications of the Ukrainian researchers are analyzed from history of the Grand Duchy of Lithuania and published in 1991–2009 years. Attention is accented on subjects about political, legal, socio-economic, cultural aspects of the Ukrainian earth's sojourn in the Grand Duchy of Lithuania's composition. The features of forming Lithuanic direction in modern Ukrainian historiography are traced.

Key words: the Grand Duchy of Lithuania, Ukrainian-Lithuanian relations, Ukrainian historiography, the Middle Ages, Lithuanica.

**ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ ИСТОРИИ
ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО В СОВРЕМЕННОЙ
УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ**

Елена ЛУКАЧУК

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра новейшей истории Украины
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

В статье анализируются публикации украинских ученых по истории Великого княжества Литовского, опубликованные в 1991–2009 гг. Акцентируется внимание на сюжетах о политических, правовых, социально-экономических, культурных аспектах пребывания украинских земель в составе Великого княжества Литовского. Прослеживаются особенности формирования литуанистичного направления современной украинской историографии.

Ключевые слова: Великое княжество Литовское, украинско-литовские отношения, украинская историография, Средневековье, литуанистика.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2011

Прийнята до друку 30.08.2011